

Çevresel ve Sosyal Sürdürülebilirlik Performans Standartlarına Genel Bakış

1. IFC'nin risk yönetimi yaklaşımının ayrılmaz bir parçası olan Sürdürülebilirlik Çerçevesi, IFC'nin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik stratejik taahhüdünü ortaya koyar. Sürdürülebilirlik Çerçevesi, IFC'nin Çevresel ve Sosyal Sürdürülebilirlik Politikası ve Performans Standartları ile Bilgiye Erişim Politikasından oluşur. Çevresel ve Sosyal Sürdürülebilirlik Politikası, IFC'nin çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğe ilişkin taahhütlerini, rollerini ve sorumluluklarını tanımlar. Bilgiye Erişim Politikası ise IFC'nin faaliyetlerindeki şeffaflık ve iyi yönetim taahhüdünü yansıtır ve IFC'nin yatırım ve danışmanlık hizmetleri hakkında kamuoyunu bilgilendirme yükümlülüklerini içerir. Performans Standartları, risk ve etkilerin belirlenmesinde müşterilere yol göstermenin yanı sıra, proje faaliyetleri açısından müşterinin paydaş katılımını sağlama ve kamuoyunu bilgilendirme yükümlülükleri dahil, sürdürülebilir faaliyet için risk ve etkilerin engellenmesi, hafifletilmesi ve yönetilmesine yardımcı olmayı amaçlar. IFC gerçekleştirdiği doğrudan yatırımlarda (finansal aracı kuruluşlar yoluyla sağlanan proje finansmanı ve kurumsal finansman dahil) daha çok kalkınma fırsatı yaratılabilmesi için, müşterilerin çevresel risk ve etkilerin yönetilmesinde Performans Standartlarını uygulamasını şart koşar. IFC, genel kalkınma hedeflerine ulaşabilmek amacıyla iş faaliyetlerine yön verirken Sürdürülebilirlik Çerçevesini diğer strateji, politika ve girişimlerle birlikte uygular. Performans Standartları başka finansal kuruluşlar tarafından da uygulanabilir.

2. Müşteriler¹, IFC'nin gerçekleştirildiği yatırım süresince aşağıdaki sekiz Performans Standardını uygulamak zorundadır:

- Performans Standardı 1: Çevresel ve Sosyal Risk ve Etkilerin Değerlendirilmesi ve Yönetimi
- Performans Standardı 2: İş ve Çalışma Koşulları
- Performans Standardı 3: Kaynak Verimliliği ve Kirliliğin Önlenmesi
- Performans Standardı 4: Toplum Sağlığı, Güvenliği ve Emniyeti
- Performans Standardı 5: Arazi Alımları ve Zorunlu Yeniden Yerleştirme
- Performans Standardı 6: Biyolojik Çeşitliliğin Korunması ve Canlı Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi
- Performans Standardı 7: Yerli Halklar
- Performans Standardı 8: Kültürel Miras

3. Performans Standardı 1, (i) projelerin çevresel ve sosyal etki, risk ve fırsatlarını belirlemek için kapsamlı bir değerlendirme yapmanın, (ii) projeye ilişkili bilgileri kamuoyuna açıklayarak ve yerel toplulukları doğrudan etkileyen konularda onlara danışarak etkili katılım sağlamanın, (iii) proje süresince müşterinin çevresel ve sosyal performansını yönetmesinin önemini ortaya koyar. Performans Standartları 2-8; çalışanlar, Etkilenen Topluluklar ve çevre açısından risk ve etkileri engellemek, en aza indirmek ve artık etkilerin söz konusu olduğu durumlarda, bu risk ve etkileri tazmin/telafi etmeye yönelik hedefleri ve şartları içerir. Değerlendirme kapsamında bütün çevresel ve sosyal risk ile potansiyel etkilerin dikkate alınmasının gerekli olmasıyla birlikte, Performans Standartları 2-8, özel önem verilmesi gereken potansiyel çevresel ve sosyal risk ve etkileri tanımlar. Müşteriler, çevresel veya sosyal risk ve etki tespit etmeleri halinde Performans Standardı 1'e uygun olarak oluşturdukları Çevresel ve Sosyal Yönetim Sistemi yoluyla bu risk ve etkileri yönetmek zorundadır.

¹ Performans Standartlarında kullanılan "müşteri" terimi, projenin yapısı ve finansman türüne göre, finanse edilen projenin yürütülmesi ve işletilmesinden sorumlu olan tarafı veya finansmandan yararlanan tarafı genel olarak ifade eder. "Proje" terimi, Performans Standardı 1'de tanımlanmıştır.

4. Performans Standardı 1, çevresel ve sosyal risk ve etkilerin söz konusu olduğu bütün projeleri kapsar. Projenin koşullarına göre, başka Performans Standartları da geçerli olabilir. Performans Standartları birlikte okunmalı ve gerektiğinde ilgili Performans Standardına başvurulmalıdır. Performans Standartlarında yer alan 'şartlar' bölümü, paragraflarda öngörülen sınırlamalarda aksi belirtilmedikçe, proje kapsamında finanse edilen bütün faaliyetler için geçerlidir. Finansman kaynağı fark etmeksizin, müşterilerin Performans Standardı 1 doğrultusunda oluşturdukları Çevresel ve Sosyal Yönetim Sistemini bütün proje faaliyetlerine uygulamaları teşvik edilir. İklim değişikliği, toplumsal cinsiyet, insan hakları ve su gibi birbiriyle iç içe geçen konular birden fazla Performans Standardında ele alınmıştır.

5. Müşteriler, Performans Standartlarında öngörülen şartların yanı sıra, projenin gerçekleştirildiği ülkenin devletler hukuku kapsamındaki yükümlülüklerini uygulayan kanunları dahil, iç hukuka uymak zorundadır.

6. Dünya Bankası Grubu'nun Çevre, Çalışan Sağlığı ve Güvenliği (ÇÇSG) Kılavuzları uluslararası iyi sektör uygulamalarıyla ilgili genel ve sektöre özel örnekler içeren teknik başvuru kaynaklarıdır. IFC, proje değerlendirmesi aşamasında teknik bilgi kaynağı olarak ÇÇSG Kılavuzlarından yararlanır. ÇÇSG Kılavuzları, IFC'nin uygun gördüğü ve makul maliyetlerle mevcut teknolojiler kullanılarak yeni kurulan tesislerde ulaşılabilecek performans düzeyleri ve ölçümlerini içerir. IFC'nin finanse ettiği projelerde, ÇÇSG Kılavuzlarının mevcut tesislerde uygulanması için tesise özel hedefler ve hedeflere ulaşılması için uygun bir takvim belirlenmesi gerekebilir. Çevresel değerlendirme sürecinde alternatif (daha yüksek veya düşük) performans düzeyleri veya ölçümleri önerilebilir. IFC'nin de uygun görmesi halinde, bu düzeyler projeye veya tesise özgü şartlar haline gelir. Genel ÇÇSG Kılavuzu, birbiriyle iç içe geçen ve bütün sektörlerde uygulanabilen çevre, sağlık ve güvenlik konularına ilişkin bilgiler içerir. İlgili sektör kılavuzu veya kılavuzlarıyla birlikte kullanılmalıdır. ÇÇSG Kılavuzları dönemsel olarak güncellenebilir.

7. Projenin gerçekleştirildiği ülkedeki düzenlemelerin ÇÇSG Kılavuzlarında belirtilen performans düzeyleri ve ölçümlerinden farklı olması halinde, hangi düzenleme daha bağlayıcı ise projede o düzenlemeye uyulması beklenir. Projenin kendine özgü koşullarından dolayı daha az bağlayıcı performans düzey veya ölçümlerinin söz konusu olması halinde, önerilen alternatiflerin tesis için yapılan çevresel değerlendirme kapsamında, eksiksiz ve ayrıntılı bir şekilde gerekçelendirilmesi gereklidir. Gerekçeler, önerilen alternatif performans düzeyinin insan sağlığını ve çevreyi koruduğunu kanıtlayabilmelidir.

8. Sekiz Performans Standardı için ayrı ayrı hazırlanan Kılavuz Notları ve bu notlara ek olarak Finansal Aracı Kuruluşlara İlişkin Açıklama Notu, müşterilerin proje performanslarını arttırabilmeleri için başvurabilecekleri kaynaklar, Performans Standartlarında öngörülen şartlar ve iyi sürdürülebilirlik uygulamaları konusunda yol gösterir. Söz konusu Kılavuz Notları/Açıklama Notları dönemsel olarak güncellenebilir.

Performans Standardı 5 Arazi Alımları ve Zorunlu Yeniden Yerleştirme

1 Ocak 2012

Giriş

1. Performans Standardı 5, projeye ilişkili arazi alımları ve arazi kullanımına getirilen kısıtlamaların bu arazileri kullanan topluluk ve kişiler üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği düşüncesinden hareketle hazırlanmıştır. Zorunlu yeniden iskan, projeye ilişkili arazi alımları¹ ve/veya arazi kullanımına getirilen kısıtlamalar sonucunda insanların fiziksel olarak yerinden edilmesi (başka bir yere taşınmaları ve barındıkları yeri kaybetmeleri) ve ekonomik olarak yerinden edilmesini (varlıkları veya varlıklara erişimi kaybetmeleri yüzünden gelir kaynağı veya diğer geçim kaynaklarının kaybı²) ifade eder. Etkilenen kişi veya toplulukların fiziksel veya ekonomik olarak yerinden edilmesiyle sonuçlanan arazi alımları veya arazi kullanımına getirilen kısıtlamalara bu toplulukların karşı çıkma hakkı olmadığı durumlarda yeniden iskanın rızaları dışında yapıldığı kabul edilir. Zorunlu yeniden iskan, (i) bir arazi yasal olarak kamulaştırıldığında veya arazi kullanımına geçici veya kalıcı kısıtlama getirildiğinde ve (ii) araziye satanla anlaşmaya varılamaması halinde arazi alıcısının kamulaştırma ve arazi kullanımını kısıtlama yoluna gidebildiği durumlarda meydana gelir.

2. Zorunlu yeniden iskan süreci doğru yönetilmediğinde, Etkilenen Toplulukla ve kişilerde uzun dönemli sıkıntı ve yoksullaşmanın yanı sıra yeni yerleşimlerinde çevresel zarara ve olumsuz sosyo-ekonomik etkilere yol açabilir. Bu nedenle, zorunlu yeniden iskandan kaçınılmalıdır. Ancak, zorunlu iskandan kaçınmak mümkün değilse minimum düzeye indirilmelidir. Yerinden edilmiş kişiler ve ev sahibi toplulukların³ üzerindeki olumsuz etkilerin hafifletilmesine yönelik tedbirler dikkatlice planlanmalı ve uygulanmalıdır. Genelde, tazminatların belirlenmesi dahil, arazi alımı ve yeniden iskan sürecinde esas rolü devlet oynadığı için çoğu durumda önemli bir üçüncü taraftır. Deneyimler, yeniden iskan sürecine müşteriler doğrudan katıldığında sürecin daha maliyet etkin olduğunu, verimli ve zamanında uygulanabildiğini ve yeniden iskandan etkilenen kişilerin geçim kaynaklarını iyileştirmek için yenilikçi yaklaşımların hayata geçirildiğini göstermiştir.

3. Kamulaştırmanın önüne geçmek ve yeniden iskan için devlete başvurma ihtiyacını ortadan kaldırmak için müşterilerin, satıcının rızası olmadan araziye satın alma hakları olsa bile, bu Performans Standardında öngörülen şartlara uygun olarak anlaşma yoluna gitmeleri teşvik edilir.

Amaçlar

- Alternatif projelendirmeleri değerlendirerek kişilerin yerinden edilmesini engellemek, engellenemediği durumlarda en aza indirmek.
- Kişilerin zorla tahliye ettirilmesinden kaçınmak.
- (i) Kaybedilen varlıkları yenisiyle değiştirme maliyetinden⁴ telafi ederek ve (ii) yeniden iskan süreci hakkında ilgili kişileri uygun şekilde bilgilendirerek, onlara danışarak ve bilgilendirilmiş katılımlarını sağlayarak arazi alımı veya arazi kullanımına getirilen kısıtlamalardan kaynaklanan olumsuz sosyal ve ekonomik etkileri öngörmek ve engellemek, engellenemediği durumlarda en aza indirmek.

¹ Arazi alımı, bir arazinin veya irtifak veya geçi hakkı gibi kullanım haklarının satın alınması kapsar.

² "Geçim kaynağı" terimi, kişi, aile ve toplulukların gelir elde etmek için ücrete dayalı gelir, tarım, balıkçılık, hayvan otlatma, doğal kaynaklara dayalı diğer geçim kaynakları, küçük ölçekli ticaret ve takas gibi kullandıkları bütün yolları ifade eder.

³ Ev sahibi topluluklar, yerinden edilmiş kişileri kabul eden topluluklardır.

⁴ Yenileme maliyeti, varlıkların rayiç değeri ile işlem maliyetlerinin toplamıdır. Değer tespiti için bu yöntemi kullanırken yapı ve varlıkların amortismanı dikkate alınmamalıdır. Rayiç değer, Etkilenen Topluluk ve kişilerin kaybettikleri varlıkların yerine benzer varlıklar koyabilmeleri için gereken değerdir. Yenileme maliyetini hesaplamak için kullanılan yöntem belgelenerek Yeniden Yerleştirme ve/veya Geçim Kaynaklarını Geri Kazandırma planlarına dahil edilmelidir (bakınız paragraf 18-25).

Performans Standardı 5 Arazi Alımları ve Zorunlu Yeniden Yerleştirme

1 Ocak 2012

- Yerinden edilmiş kişilerin geçim kaynaklarını ve yaşam standartlarını iyileştirmek veya geri kazandırmak.
- Yerleşim merkezlerinde, mulkiyet/imtiyaz hakkı⁵ tanınan uygun barınma olanakları sağlayarak fiziksel olarak yerinden edilmiş kişilerin yaşam koşullarını iyileştirmek.

Uygulama Alanı

4. Bu Performans Standardının uygulama alanı, çevresel ve sosyal risk ve etkileri belirleme sürecinde tespit edilir. Performans Standardında öngörülen şartları yerine getirmek için gereken faaliyetler, Performans Standardı 1'de açıklanan ve müşteri tarafından hazırlanan Çevresel ve Sosyal Yönetim Sistemiyle yönetilir.

5. Bu Performans Standardı, aşağıdaki arazi işlemleri sonucunda oluşan fiziksel ve/veya ekonomik yerinden edilmeleri kapsar:

- Projenin gerçekleştirildiği ülkenin hukuk sistemine göre kamulaştırma veya diğer zorunlu usuller yoluyla arazi hakları veya arazi kullanım haklarının elde edilmesi;
- Arazi alımı konusunda anlaşmaya varılamamasından dolayı kamulaştırma veya diğer zorunlu usullere başvurulacağı durumlarda, arazi veya hak sahipleriyle anlaşmaya varılarak arazi hakları veya arazi kullanım haklarının elde edilmesi;⁶
- Projede, arazi kullanımı ve doğal kaynaklara erişime getirilen zorunlu kısıtlamalar yüzünden bir topluluğun veya içindeki grupların geleneklere dayalı veya tanınan kullanım hakları olduğu halde, kaynakları kullanmaktan yoksun kaldığı durumlar;⁷
- Projede, yasal, geleneklere dayalı veya tanınan kullanım hakları olmadan belirli bir araziyi işgal eden kişilerin tahliye edilmesini gerektiren durumlar;⁸
- Araziye veya diğer kaynaklara erişime kısıtlama getirilmesi. Buna, kamunun malı olan mülkler ve deniz, su kaynakları, odun ve odun dışı orman ürünleri, tatlı su, tıbbi bitki, avlanma ve toplanma alanları, otlatma ve ekim alanları gibi doğal kaynaklar dahildir.⁹

6. Bu Performans Standardı, rızayla yapılan arazi işlemleri sonucunda kişilerin başka bir yere yerleştiği durumları (satıcının araziyi satmak zorunda olmadığı ve alıcının, anlaşma sağlanamaması halinde, projenin gerçekleştirildiği ülkenin hukuk sistemine göre kamulaştırmaya veya diğer zorunlu usullere başvuramadığı piyasa işlemleri) kapsamaz. Ayrıca, projenin etkilenen grup veya toplulukların arazi kullanımını değiştirmedikleri durumlarda, geçim kaynakları üzerindeki etkileri kapsamaz.¹⁰

⁵ Oturma hakkı, başka bir yere yerleştirilen kişi veya toplulukların yasal olarak işgal edebilecekleri ve tahliye riskine karşı koruma altında oldukları yerlere yerleştirilmesi anlamına gelir.

⁶ Bu durum, projenin gerçekleştirildiği ülkenin kanunlarına göre örfi, geleneklere dayalı, tanınan veya tanınabilen hakları da kapsar. Pazarlıklar devlet veya şirket (kimi durumlarda devlet adına hareket ederek) tarafından yürütülebilir.

⁷ Bu gibi durumlarda, etkilenen kişilerin genelde yasal mülkiyeti yoktur. Tatlı su ve deniz ortamları da bu kapsama girebilir. Bu Performans Standardı, projedeki biyolojik çeşitlik alanları veya yasal tampon bölgelerinin belirlendiği ancak müşteri tarafından satın alınmadığı durumlar için de geçerli olabilir.

⁸ Bazı insanlar işgal ettikleri araziler üzerinde hak sahibi olmayabilir. Bu Performans Standardı, arazi dışındaki varlıkların korunması, yenilenmesi veya tazmin edilmesini, kişilerin oturma hakkı sağlanan yerlere yerleştirilmesini ve kaybedilen geçim kaynaklarının geri kazandırılmasını öngörür.

⁹ Bu Performans Standardında geçen doğal kaynak varlıkları, Performans Standardı 6'da açıklanan ekosistem tedarik hizmetleriyle aynıdır.

¹⁰ İnsan toplulukları veya grupları üzerindeki genel etkiler Performans Standardı 1'de verilmiştir. Örneğin, küçük ölçekli madencilerin maden yataklarına erişimlerinin kesilmesi Performans Standardı 1'in kapsamına girer.

7. Projenin herhangi bir aşamasında arazi, varlıklar veya varlıklara erişim üzerindeki etkiler ciddi anlamda olumsuz hale gelirse müşteri, arazi alımı arazi kullanımının kısıtlanması söz konusu olmasa bile, bu Performans Standardını uygulamayı dikkate almalıdır.

Şartlar

Genel

Projelendirme

8. Müşteri, yoksul ve hassas gruplar üzerindeki etkilere özel önem vererek bir yandan çevresel, sosyal ve finansal maliyetler ile yararlar arasında denge sağlarken, fiziksel ve/veya ekonomik olarak yerinden edilmeleri engellemek veya azaltmak için uygulanabilecek alternatif projelendirmeleri değerlendirecektir.

Yerinden Edilmiş Kişilere Verilecek Tazminat ve Yardımlar

9. Yerinden edilmenin engellenemediği durumlarda müşteri, bu Performans Standardında öngörüldüğü şekilde, yerinden edilmiş topluluk ve kişilerin yaşam standartları veya geçim kaynaklarını iyileştirmeleri veya geri kazanmalarına yardımcı olmak amacıyla kaybettikleri varlıklar için onları tam yenileme maliyetinde telafi edecek ve başka destekler¹¹ sağlayacaktır. Tazminat/telafi standartları şeffaf olacak ve yerinden edilmeden etkilenen bütün topluluk ve kişilere aynı şekilde uygulanacaktır. Yerinden edilmiş kişilerin geçim kaynağı araziye dayalı¹² ise veya arazide toplu mülkiyet varsa müşteri, uygulanabilir olduğunda,¹³ yerinden edilmiş kişileri araziyle telafi edecektir. Müşteri, yerinden edilmiş kişilere ilgili tazminatları verdikten¹⁴ ve, geçerli olduğu takdirde tazminata ek olarak yerleşim yeri ve taşınma yardımı sağlandıktan sonra satın alınan arazi ve ilgili varlıkları mülkiyetine geçirecektir.¹⁵ Ayrıca, müşteri, yerinden edilmiş topluluk ve kişilerin projeden uygun kalkınma yararları elde etmeleri için onlara fırsat sunacaktır.

Halkın Katılımı

10. Müşteri, Performans Standardı 1'de öngörülen paydaş katılımı yoluyla, ev sahibi topluluklar dahil Etkilenen Topluluklarla ilişki içinde olacaktır. Yeniden iskan ve geçim kaynaklarının geri kazandırılmasına ilişkin karar verme süreçlerinde, varsa, farklı seçenek ve alternatifler de değerlendirilmelidir. Bu Performans Standardının amaçlarına ulaşmak için tazminat ödemeleri, geçim kaynaklarını geri kazandırma faaliyetleri ve yeniden iskanların planlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi süreçlerinde Etkilenen Topluluklar bilgilendirilmeye ve sürece katılmaya devam edecektir.¹⁶ Performans Standardı 7'ye göre, Yerli Halklarla (Yerli halklar/kabileler=Indigenous people, ayrıntılı tanım için bkz Performans Standardı 7) istişare için ek hükümler geçerlidir.

¹¹ 19. ve 26. paragraflarda açıklandığı şekilde.

¹² "Araziye dayalı" terimi, geçimlik tarla ekimi, hayvan otlatma ve doğal kaynaklardan ürün toplanması gibi geçim kaynaklarını kapsar.

¹³ Diğer şartlar için Performans Standardının 26. paragrafına bakınız.

¹⁴ Bazı durumlarda, örneğin arazinin mülkiyeti ihtilafı olduğunda, araziye sahip olmadan önce etkilenen herkese tazminat ödenmesi mümkün olmayabilir. Bu gibi durumlar vaka bazında tespit edilip kararlaştırılacaktır. Kişiler yerinden edilmeden önce, tazminat için ayrılan fonlar bloke hesap gibi bir hesaba yatırılmaktadır.

¹⁵ Yeniden yerleştirme devlet eliyle yönetilmiyorsa ve müşterinin tazminatları ödeme tarihi üzerinde doğrudan etkisi yoksa. Bu gibi durumlar, Performans Standardının 27.-29. paragraflarına göre yönetilmelidir. Bir defada ödeme yapılmasının sosyal ve/veya yeniden yerleştirme hedeflerini baltalayacağı veya geçim kaynakları üzerindeki etkilerin devam ettiği durumlarda tazminat ödemeleri kademeli olarak yapılabilir.

¹⁶ İstişare sürecinde kadınların görüşü de mutlaka alınarak kadınların çıkarları yeniden yerleştirme planının bütün boyutları ve uygulama aşamasına dahil edilmelidir. Geçim kaynakları üzerindeki etkileri ele alırken, kadın ve erkeklerin geçim kaynakları farklı şekillerde etkilendiği için hane düzeyinde analiz yapılması gerekebilir. Tazminat mekanizmaları açısından kadın ve erkeklerin farklı tercihleri, örneğin nakit tazminat yerine aynı tazminat gibi, araştırılmalıdır.

Performans Standardı 5 Arazi Alımları ve Zorunlu Yeniden Yerleştirme

1 Ocak 2012

Şikayet Mekanizması

11. Müşteri, projenin geliştirilme aşamasının olabildiğince başında Performans Standardı 1'e uygun bir şikayet mekanizması oluşturacaktır. Şikayet mekanizması müşterinin, yerinden edilmiş kişilerin veya ev sahibi topluluğun üyelerinin tazminat ve yer değiştirmeye ilişkin endişelerini zamanında dinlemesini ve bu endişeleri gidermesini sağlar. Bu, anlaşmazlıkların tarafsız bir şekilde çözülmesini sağlayan bir başvuru mekanizması ni da içerir,

Yeniden iskan ve Geçim Kaynaklarını Geri Kazandırma Planları ve Uygulaması

12. Anlaşma veya kamulaştırma sonucunda zorunlu iskanin kaçınılmaz olduğu durumlarda, projeden dolayı yerinden edilecek, tazminat ve yardımlardan yararlanabilecek kişileri belirlemek¹⁷ ve tazminat ve yardımlardan yararlanma hakkı bulunmayan fırsatçı yerleşimciler gibi kişilerin hak talebinde bulunmasını engellemek için projeye başlanmadan önce ilgili sosyo-ekonomik verileri toplamak amacıyla nüfus sayımı yapılacaktır. Projenin gerçekleştirildiği ülkede, hak sahiplerini belirlemek için devletin uyguladığı usuller varsa, hak sahipleri için son başvuru tarihi belirlenecek ve proje alanında duyurulacaktır.

13. Etkilenen kişilerin bu Performans Standardında öngörülen şartlara uygun tazminat tekliflerini reddetmeleri ve bunun sonucunda kamulaştırmaya veya diğer yasal usullere başvurulması halinde müşteri, yeniden iskandan sorumlu devlet kurumuyla işbirliği yapma fırsatlarını araştırarak, kurumun izin vermesi halinde iskanin planlanması, uygulanması ve izlenmesinde aktif bir rol oynayacaktır (bkz 30.–32. paragraflar).

14. Müşteri, Yeniden iskan Eylem Planı veya Geçim Kaynaklarını Geri Kazandırma Planının (bakınız 19. ve 25. paragraflar) uygulanışını izlemek ve değerlendirmek için prosedürler oluşturacak ve gerekirse düzeltici faaliyetler gerçekleştirecektir. İzleme faaliyetleri projenin risk ve etkileriyle orantılı olacaktır. Zorunlu yeniden iskandan kaynaklanan önemli risklerin olduğu projelerde müşteri, bu Performans Standardına uyum konusunda danışmanlık almak ve izleme verilerini doğrulamak amacıyla yeniden iskan konusunda yetkin uzmanlarla çalışacaktır. İzleme sürecinde, etkilenen kişilere de danışılacaktır.

15. Yeniden iskan Eylem Planı veya Geçim Kaynaklarını Geri Kazandırma Planı, ilgili plan ve bu Performans Standardının amaçlarına uygun olarak yeniden iskanin olumsuz etkileri ortadan kaldırıldığı zaman uygulanmış sayılacaktır. Projeden kaynaklanan fiziksel ve/veya ekonomik yerinden edilmenin boyutu ve/veya karmaşıklığına bağlı olarak, Yeniden iskan Eylem Planı veya Geçim Kaynaklarını Geri Kazandırma Planında öngörülen hususların yerine getirilip getirilmediğini değerlendirmek için müşterinin iş bitiminde dış denetim talep etmesi gerekebilir. İş bitimi denetimi, hafifletme tedbirleri büyük ölçüde tamamlandıktan ve yerinden edilmiş kişilere geçim kaynaklarını sürdürülebilir bir şekilde geri kazanmaları için yeterli fırsat ve yardım sağlandığı belirlendikten sonra gerçekleştirilmelidir. Belirlenen izleme süresi dolduktan sonra, iş bitimi denetimi yetkin yeniden iskan profesyonelleri tarafından gerçekleştirilmelidir. İş bitimi denetimi, asgari olarak, müşterinin uyguladığı hafifletme tedbirlerinin bir değerlendirmesini, belirlenen hedeflerle uygulama sonuçlarının bir karşılaştırmasını ve izleme sürecini sonlandırmanın uygun olup olmadığına dair bir sonuç bölümü içermelidir.¹⁸

¹⁷ Mülkiyet, oturma ve tazminat belgeleri her iki eş veya evin reisleri adına düzenlenmelidir. Yeniden yerleştirme kapsamında sunulan mesleki eğitim, kredi olanakları ve iş fırsatları gibi diğer yardımlar kadınlara da eşit bir şekilde sunulmalı ve kadınların ihtiyaçlarına göre sağlanmalıdır. İç hukukta ve mülkiyet sistemlerinde kadınlara mülk sahibi olma veya kiralama hakkı tanınmadığı durumlarda, kadın-erkek eşitliğini sağlayabilmek için kadınlara olabildiğince koruma sağlayacak tedbirler dikkate alınmalıdır.

¹⁸ Yeniden Yerleştirme Eylem Planı ve/veya Geçim Kaynaklarını Geri Kazandırma Planı için iş bitimi denetimi, izleme dönemi sona erdikten sonra kurum dışındaki yeniden yerleştirme uzmanları tarafından gerçekleştirilecektir. İş bitimi denetimi, yeniden yerleştirmeye yönelik normal izleme faaliyetlerinden daha derinlemesine bir

Performans Standardı 5 Arazi Alımları ve Zorunlu Yeniden Yerleştirme

1 Ocak 2012

16. Fiziksel ve/veya ekonomik yerinden edilmeye neden olabilecek arazi alımı veya arazi kullanımına getirilen kısıtlamaların niteliği veya boyutunun proje geliştirme aşamasından dolayı tam olarak bilinmediği durumlarda müşteri, bu Performans Standardına uygun genel ilkeler içeren bir Yeniden iskan ve/veya Geçim Kaynaklarını Geri Kazandırma Çerçevesi hazırlayacaktır. Projeyi oluşturan bağımsız bölümler belirlendikten ve gerekli bilgiler ortaya çıktıktan sonra bu çerçeve, 19. ve 25. paragraflara uygun olarak, Yeniden iskan Eylem Planı veya Geçim Kaynaklarını Geri Kazandırma Planı şeklini alacaktır.

Yerinden Edilme

17. Yerinden edilmiş kişiler, (i) oturdukları veya kullandıkları arazi veya varlıklar üzerinde yasal hakkı bulunan, (ii) arazi veya varlıklar üzerinde yasal hakkı bulunmayan ancak ulusal hukuka göre arazi üzerinde tanınan veya tanınabilir hak talepleri olan¹⁹ veya (iii) oturduğu veya kullandığı arazi veya varlıklar üzerinde tanınabilen yasal hakkı veya hak iddiası bulunmayan kişiler şeklinde sınıflandırılabilir. Nüfus sayımı yoluyla yerinden edilmiş kişilerin statüsü belirlenecektir.

18. Projeye ilişkin arazi alımları ve/veya arazi kullanımına getirilen kısıtlamalar kişilerin hem fiziksel hem de ekonomik olarak yerinden edilmeleriyle sonuçlanabilir. Dolayısıyla, fiziksel ve ekonomik yerinden edilmeye ilgili olarak bu Performans Standardında öngörülen şartlar aynı anda geçerli olabilir.²⁰

Fiziksel Olarak Yerinden Edilme

19. Fiziksel olarak yerinden edilme durumunda müşteri, asgari olarak, etkilenen kişi sayısına bakılmaksızın bu Performans Standardında öngörülen şartları karşılayan bir Yeniden iskan Eylem Planı hazırlayacaktır. Plan, kaybedilen arazi ve diğer varlıklar için tam yenileme maliyeti üzerinden tazminat verilmesini de kapsayacaktır. Plan, yerinden edilmenin olumsuz etkilerini hafifletmek, kalkınma fırsatlarını belirlemek, yeniden iskan bütçesi ve programını oluşturmak ve farklı statülerdeki etkilenen kişilerin (ev sahibi topluluklar dahil) hak sahipliğini belirlemek üzere hazırlanacaktır. Bunu yaparken, yoksul ve hassas grupların ihtiyaçlarına özel önem verilecektir. Müşteri, arazi haklarını elde etmeye ilişkin işlemleri, tazminat tedbirlerini ve iskan faaliyetlerini kayıt altına alacaktır.

20. Proje alanında yaşayan kişilerin başka bir yere taşınmak zorunda kalması halinde müşteri, (i) uygulanabilir iskan seçenekleri arasında, yerinden edilmiş kişilere uygun şekilde barınma olanağı veya nakit tazminat ve (ii) yerinden edilmiş grupların ihtiyaçlarına uygun iskan yardımı sağlayacaktır. Yerinden edilmiş kişiler için inşa edilen yerleşim merkezleri daha iyi yaşam koşulları sağlamak zorundadır. Yerinden edilmiş kişilerin, var olan topluluk veya gruplar arasına yerleşme tercihleri dikkate alınacaktır. Yerinden edilmiş kişilerin ve ev sahibi toplulukların mevcut sosyal ve kültürel kurumlarına saygı gösterilecektir.

21. Müşteri, paragraf 17 (i) veya (ii)'e göre fiziksel olarak yerinden edilmiş kişilere, aynı veya daha yüksek değere ve aynı veya daha iyi özelliklere sahip, konum avantajı olan ve oturma hakkı teminatlı yeni bir mülk veya, uygun ise, nakit tazminat seçeneğini sunacaktır. Nakit tazminat yerine aynı

değerlendirme içerecektir. Asgari olarak, fiziksel ve/veya ekonomik yerinden edilme için müşterinin aldığı hafifletme tedbirlerinin bir değerlendirmesini, belirlenen hedeflerle uygulama sonuçlarının bir karşılaştırmasını, izleme sürecini sonlandırmanın uygun olup olmadığına dair sonuç bölümü ve, gerektiğinde, hedeflere ulaşmak için yapılması gerekenleri içeren Düzeltici Faaliyet Planından oluşacaktır.

¹⁹ Bu tür iddialar fiili işgale ya da örfi veya geleneklere dayalı mülkiyet düzenlemelerine dayanmalıdır.

²⁰ Projenin hem fiziksel hem de ekonomik yerinden edilmeye sonuçlanması halinde 25. ve 26. paragraflarda belirtilen şartlar (Ekonomik Olarak Yerinden Edilme) Yeniden Yerleştirme Eylem Planı veya Çerçevesi kapsamına dahil edilmelidir (ayrı ayrı Yeniden Yerleştirme Eylem Planı ve Geçim Kaynaklarını Geri Kazandırma Planına gerek yoktur).

Performans Standardı 5 Arazi Alımları ve Zorunlu Yeniden Yerleştirme

1 Ocak 2012

tazminat seçeneği de değerlendirilmelidir. Nakit tazminatlar, yerel piyasa koşullarında kaybedilen araziye ve diğer varlıkları tam maliyetinden yerine koymaya yetecek düzeyde olmalıdır.²¹

22. Müşteri, paragraf 17 (iii)'ye göre fiziksel olarak yerinden edilmiş kişilere, zorla tahliye riskiyle karşı karşıya kalmadan yasal olarak başka bir yere yerleşebilmeleri için oturma hakkı teminatlı uygun barınma seçenekleri sunacaktır. Yerinden edilmiş bu kişilerin herhangi bir yapıya sahip olduğu veya yapıyı kullandığı durumlarda müşteri, hak sahipliği için son başvuru tarihinden önce proje alanını kullanıyor/yararlanıyor olmaları şartıyla, konut ve arazide yapılan diğer iyileştirmeler gibi arazi dışındaki varlıkların kaybı için söz konusu kişileri tam yenileme maliyetinden tazmin edecektir. Müşteri, bu gibi yerinden edilmiş kişilere danışarak, uygun bir alternatif yerde yaşam standartlarını geri kazanabilmeleri için taşınma yardımı sağlayacaktır.²²

23. Müşteri, hak sahipliği için son başvuru tarihinin netleştirilmiş ve kamuoyu ile paylaşılmış olması şartıyla, son başvuru tarihinden sonra proje alanına tecavüz eden kişilere tazminat vermek veya yardım sağlamak zorunda değildir.

24. Kanunlarda ve bu Performans Standardının şartlarıyla uyum göstermeden, kişiler zorla tahliye²³ edilmeyecektir.

Ekonomik Olarak Yerinden Edilme

25. Projenin sadece ekonomik olarak yerinden edilmeye neden olduğu durumlarda müşteri, etkilenen kişi ve/veya toplulukları tazmin etmek ve bu Performans Standardının amaçlarına uygun diğer yardımları sağlamak için bir Geçim Kaynaklarını Geri Kazandırma Planı hazırlayacaktır. Geçim Kaynaklarını Geri Kazandırma Planı, etkilenen kişi ve/veya topluluklara tanınan hakları içerecek ve bu hakların şeffaf ve tutarlı bir şekilde, eşitlik ilkesine göre verilmesini sağlayacaktır. Ekonomik olarak yerinden edilmenin yarattığı etkileri hafifletme süreci, Geçim Kaynaklarını Geri Kazandırma Planı ve bu Performans Standardında uygun olarak etkilenen kişi veya topluluklara tazminat ve diğer yardımlar sağlandıktan ve geçim kaynaklarını geri kazanmaları için yeterli fırsat sağlandığı belirlendikten sonra tamamlanmış sayılacaktır.

26. Arazi alımı veya arazi kullanımına getirilen kısıtlamalar varlıkların ve/veya geçim kaynaklarının kaybı olarak tanımlanan ekonomik yerinden edilmeye sonuçlanırsa, müşteri, etkilenen kişilerin fiziksel olarak yerinden edilmiş olup olmamalarına bakmaksızın, 27.-29. paragraflarda öngörülen şartları uygun şekilde yerine getirecektir.

27. Varlıklarını veya varlıklara erişimini kaybeden ekonomik olarak yerinden edilmiş kişiler, tam yenileme maliyetinden tazmin edilecektir.

- Arazi alımı veya arazi kullanımı üzerindeki kısıtlamaların ticari yapıları etkilediği durumlarda, etkilenen işyeri sahipleri ticari faaliyetlerini başka bir yere taşımamanın

²¹ Kaybedilen varlıklar için nakit tazminat ödenmesi, (i) geçim kaynaklarının araziye dayalı olmadığı, (ii) geçim kaynaklarının araziye dayalı olduğu ama proje için alınan arazinin etkilenen varlığın küçük bir bölümünü oluşturduğu ve kalan arazinin ekonomik açıdan elverişli olduğu veya (iii) aktif arazi, konut ve iş piyasalarının bulunduğu, yerinden edilmiş kişilerin bu piyasaları kullandığı ve yeterli arazi ve konut arzının bulunduğu durumunda uygun olabilir.

²² Kentsel alanlardaki kayıt dışı yerleşimcilerin başka bir yere yerleştirilmesinde birtakım ödümler söz konusu olabilir. Örneğin, başka yere yerleştirilen ailelere oturma hakkı sağlanabilir ama konum avantajlarını kaybedebilirler. Geçim kaynağı fırsatlarını etkileyebilecek değişiklikler bu Performans Standardının ilkelerine uygun olarak ele alınmalıdır (özellikle bakınız 25. paragraf).

²³ Kişi, aile ve/veya toplulukların işgal ettikleri ev ve/veya arazilerden istekleri dışında ve yasal veya başkaca bir koruma veya korumaya erişim sağlanmaksızın kalıcı veya geçici olarak çıkartılmaları.

Performans Standardı 5 Arazi Alımları ve Zorunlu Yeniden Yerleştirme

1 Ocak 2012

maliyeti, geçiş döneminde kaybedilen net gelir ve tesis, makina veya diğer ekipmanın taşınması ve yeniden kurulmasının maliyeti üzerinden tazmin edilecektir.

- Ulusal hukuka göre arazi üzerinde tanınan veya tanınabilen yasal hakkı veya hak iddiası olan kişilere (bakınız paragraf 17 (i) ve (ii)), aynı veya daha yüksek değerde yenileme mülkü (örneğin, tarım alanları veya ticari alanlar için) veya, uygun ise, tam yenileme maliyetinden nakit tazminat verilecektir.
- Arazi üzerinde tanınabilen hakkı bulunmayan ekonomik olarak yerinden edilmiş kişiler (bakınız paragraf 17 (iii)), arazi dışında kaybettikleri varlıklar (rekolte, sulama altyapısı ve arazi üzerinde yapılan diğer iyileştirmeler gibi) için tam yenileme maliyetinden tazmin edilecektir. Müşteri, hak sahipliği için son başvuru tarihinden sonra proje alanına yerlesen fırsatçı yerleşimcileri tazminat vermek veya yardım sağlamak zorunda değildir.

28. Paragraf 27 uyarınca, varsa, kaybedilen varlıkların tazmin edilmesine ek olarak, geçim kaynakları veya gelir düzeyleri olumsuz etkilenen ekonomik olarak yerinden edilmiş kişilere gelir elde etme kapasiteleri, üretim düzeyleri ve yaşam standartlarını iyileştirmeleri veya en azından geri kazanmaları için fırsat sağlanacaktır:

- Geçim kaynağı araziye dayalı olan kişilere randıman potansiyeli olan, konum avantajı sağlayan ve en az kaybedilen özelliklere eşdeğer özelliklere sahip yenileme arazisi öncelikli olarak teklif edilmelidir.
- 5. paragrafta öngörülen kısıtlamalar söz konusu olduğunda, geçim kaynağı doğal kaynaklara dayalı olan kişilere yönelik tedbirler ya etkilenen kaynaklara erişmeye devam etmesine izin verecek ya da geçim kaynağı ve erişim açısından aynı potansiyele sahip alternatif kaynaklara erişim sağlayacaktır. Uygun olduğunda, doğal kaynakların kullanımıyla ilişkili ek yardım ve tazminatlar doğrudan kişi veya haneler yerine toplu olarak verilebilir.
- Eğer koşullar müşterinin yukarıda açıklanan şekilde arazi veya benzer kaynakları sağlamasını engelliyorsa kredi olanakları, eğitim, peşin para veya istihdam fırsatları gibi alternatif gelir fırsatları sağlanabilir. Genelde, geçim kaynaklarını geri kazandırmak için nakit tazminat tek başına yeterli olmaz.

29. Ekonomik olarak yerinden edilmiş kişilere, gelir kapasiteleri, üretim düzeyleri ve yaşam standartlarını geri kazanabilmeleri için gereken tahmini süreye göre yeterli geçici destek sağlanmalıdır.

Devlet Eliyle Yapılan Yeniden Iskanda Özel Sektörün Sorumlulukları

30. Arazi alımı ve yeniden iskandan devletin sorumlu olduğu durumlarda müşteri, bu Performans Standardının amaçlarına ulaşmak için ilgili devlet kurumuyla, kurumun izin verdiği ölçüde işbirliği yapacaktır. Ayrıca, devlet kapasitesinin sınırlı olduğu durumlarda müşteri, aşağıdaki gibi yeniden iskanin planlanması, uygulanması ve izlenmesinde aktif bir rol oynayacaktır.

31. Zorunlu usuller veya anlaşma yoluyla arazi hakları veya araziye erişim haklarının elde edilmesi ve bunun sonucunda kişilerin fiziksel olarak yerinden edilmesi halinde müşteri, devletin yeniden iskan konusundaki tedbirlerini öğrenecek ve anlatacaktır²⁴. Devletin öngördüğü tedbirlerin bu Performans Standardındaki ilgili şartları karşılamaması halinde müşteri, sorumlu devlet kurumunca hazırlanan belgelerle birlikte kullanıldığında bu Performans Standardındaki şartları (Genel Şartlar,

²⁴ Söz konusu tedbirleri öğrenmek için, varsa, devlet belgelerinden yararlanılabilir.

Performans Standardı 5

Arazi Alımları ve Zorunlu Yeniden Yerleştirme

1 Ocak 2012

Fiziksel Yerinden Edilme ve Ekonomik Yerinden Edilmeye ilişkin şartlar) yerine getiren bir Ek İskan Planı hazırlayacaktır. Müşterinin Ek İskan Planı asgari olarak: (i) belirlenen etkiler ve etkilenen kişiler, (ii) yürürlükteki kanun ve yönetmeliklere göre yerinden edilmiş kişilere tanınan haklar dahil, düzenlenen faaliyetlerin tanımı, (iii) bu Performans Standardının şartlarını yerine getirmek için, sorumlu kurumun ve uygulama takviminin izin verdiği ölçüde, 19.-29. paragraflarda belirtilen ek tedbirler ve (iv) Ek İskan Planının gerçekleştirilmesinde müşterinin finansal ve uygulama sorumlulukları içerecektir.

32. Projenin sadece ekonomik olarak yerinden edilmeye neden olduğu durumlarda müşteri, Etkilenen Topluluk ve kişileri tazmin etmek için sorumlu devlet kurumunun uygulamayı planladığı tedbirleri öğrenecek ve açıklayacaktır. Söz konusu tedbirlerin bu Performans Standardındaki ilgili şartları karşılamaması halinde müşteri, devletin alacağı tedbirleri tamamlamak amacıyla bir Çevresel ve Sosyal Eylem Planı hazırlayacaktır. Bu plan, uygun ise, kaybedilen varlıklar için ek tazminat verilmesini ve kaybedilen geçim kaynakların geri kazandırılmasına yönelik ek çalışmaları içerebilir.